

התוכנית
"התפתחות אישית ומעורבות חברתית"
הצעה למערכי שעורים
בתיאום עם מנהל חברה ונוער

חלק ראשון
הכנת התלמידים להתנסות

התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית - סילבוס לכיתה י'

מערכי שיעורים כהכנה להתנסות

(בכיתה וביום מוקד)

נושאים מרכזיים	דגשים	מסגרת הפעלה	פעילויות לבחירה
היכרות עם עצמי בהקשר של מעורבות חברתית	- מודעות, מסוגלות, נטיות לב, כישורים ומיומנויות אישיות - מה יש לי לתרום - כיצד אני רוצה לתרום	שיעורים בכיתה	- דע את עצמך - האדם הנכון במקום הנכון
מוטיבציה למעורבות חברתית	- הנעה פנימית, אכפתיות - בירור ערכים אישיים וחברתיים	שיעורים בכיתה	- כי ממך הכול ומידך נתנו לך - לדון לכף זכות – עומק ההתבוננות
הצגת התכנית, על כל מרכיביה, לפני התלמידים	- מרכיבי התכנית: ההתנסות האישית והפרויקט - למה מחייבת התכנית - מסגרת ועקרונות - תיאום ציפיות	שיעור בכיתה	- התפתחות אישית ומעורבות חברתית
היכרות עם הקהילה, חשיפה למגוון אפשרויות ההתנסות המעשית, בחירה במקום התנסות	- מהן האפשרויות הפתוחות לפניי - הצגת המסגרות להתנסות מעשית - בחירת מסגרת להתנסות אישית	מליאת השכבה / בכיתה	- יום מוקד – חשיפה לתחומי ההתנסות המעשית
מדדי הצלחה	- מהי הצלחה - מה אני צריך לעשות כדי להצליח	שיעור בכיתה	- מהי הצלחה וכיצד נשיג אותה
פעילות עם הורים		ערב הורים	- ערב הורים כיתתי להכרת התכנית

שיעור 1 – דע את עצמך

למורה

ההתנסות המעשית, המתבצעת כחלק מהתכנית למעורבות חברתית, מצריכה שיבוץ התלמידים בהתאמה אישית. יש אפשרויות שונות להתנסות ומקומות מגוונים שבהם אפשר להשתלב. כדי לעזור לתלמידים לבחור במקום להתנסות מעשית בצורה מושכלת ונכונה, יש להעלות תחילה למודעותם את יכולותיהם הייחודיות ואת נטיות לבם.

מטרות

- התלמידים יזהו את הכוחות ואת היכולות הטמונים בהם אשר יכולים לסייע להם בביצוע התפקיד.
- התלמידים יפתחו עמדה של מסוגלות עצמית כלפי ביצוע התפקיד.

פתיחה

המורה יכתוב על הלוח את משפטו המפורסם של אחד מהגדולים: **"יותר ממה שצריך האדם להכיר את חסרונותיו, עליו להכיר את מעלותיו"**, ויקרא אותו בקול. בשלב זה, אפשר לפתח דיון קצר על חשיבות הכרת המעלות העצמיות – לא מתוך גאווה, אלא במטרה לפתח ביטחון עצמי בריא ובמטרה להשתמש בהן ולצמוח באמצעותן. בדרך כלל, אדם נוטה להתמקד בחסרונותיו ולדאוג בגינם. אך מי שרוצה להתקדם חייב, קודם כול, לזהות את המעלות הייחודיות שנטע בו הבורא על מנת שיוכל להשתמש בהן למילוי תפקידו בעולם.

מהלך השיעור

המורה יתן לכל תלמיד דף ובו מאגר של תכונות אופי חיוביות ושל יכולות מבורכות. על כל תלמיד לצבוע במדגש את התכונות ואת היכולות שמאפיינות אותו במיוחד.

תכונות

נדיבות, רגישות, טוב לב, גמישות, חכמה, אומץ, שלוה, אחריות, אכפתיות, שמחה, יצירתיות, התמדה, עקביות, ותרנות, ישר, סדר וארגון, חברותיות, סבלנות, תקשורתיות, ביטחון עצמי, מעשיות, פתיחות, מכובדות, איפוק, אורך רוח.

יכולות

יכולת ארגון, יכולת הסברה, יכולת מנהיגות, תושייה, כושר עיצוב, יכולת טכנית, יכולת חברתית, אהבה לילדים, זיכרון טוב, תקשורת טובה עם מבוגרים, כישרון מוזיקלי, יכולת הבנת הזולת וקבלתו, כושר שכנוע במשא ומתן, סקרנות מדעית, חשיבה מתמטית, כישרון אמנותי, חשיבה יצירתית, חוש הומור, כושר ניתוח, כושר רטורי, יכולת הבעה בכתב, כושר ניהול.

לאחר שכל תלמיד מדגיש לפחות חמש תכונות וכישורים המאפיינים אותו, הוא מקבל דף נוסף המאפשר לו לזהות את ההעדפות האישיות שלו:

הקף בעיגול את העדפותיך בבואך להשתלב בתכנית למעורבות חברתית (העדפות אלו הן כמובן משניות למטרה העיקרית – עשיית חסד עם הזולת).

- להתנסות בחוויות חדשות
- להכיר אנשים חדשים
- לעבוד בתחומים פרה-רפואיים
- לרכוש מיומנויות, כמו: עזרה ראשונה, הדרכה, תיעוד
- לעבוד עם מבוגרים
- לעבוד עם ילדים קטנים
- לעבוד עם ילדים שלהם צרכים מיוחדים
- להיות מעורב בקהילה
- לעזור לאנשים מבוגרים
- לתרום מיכולותי לחברה
- להתמודד עם אתגרים
- לעבוד בחוץ
- ללמוד דברים חדשים
- להדריך
- להכיר מקומות חדשים
- לעבוד לבד
- לעבוד בקבוצה
- להנהיג
- לחקות את דרך החיים של הוריי
- למלא את זמני הפנוי בפעילות משמעותית

כעת, המורה מחלק את הדף האחרון בסדרה. דף זה יעזור לתלמיד לזהות את הכישורים הייחודיים לו.

רשימת כישורים

לפניך רשימת כישורים. סמן באיזו מידה יש בך כישורים אלו.

במידה רבה	במידה רבה מהממוצע	במידה ממוצעת	במידה פחותה מהממוצע	במידה מועטה		
5	4	3	2	1	רשימת המיומנויות	
					1 כושר מכני-טכני	
					2 סקרנות מדעית	
					3 חשיבה יצירתית	
					4 יכולת יצירת קשר בין-אישי	
					5 כושר שכנוע במשא ומתן	
					6 כושר פקידותי – סדר, ארגון, קפדנות	
					7 מיומנות בביצוע עבודת ידיים	
					8 חשיבה מתמטית	
					9 כישרון אמנותי (מוזיקה, ציור וכד')	
					10 יכולת הבנת הזולת ויכולת קבלה	
					11 כושר מנהיגותי, יכולת הובלה	
					12 מיומנות בעבודות משרדיות	

לאחר השלמת הדפים, כל תלמיד מקבל כרטיס קטן, שבו הוא יסכם את הממצאים על אישיותו.

הכוח שבי – פרופיל אישי

שתי תכונות טובות שיש בי:

1. _____

2. _____

שני כישורים או יכולות שבהם אני מצטיין:

1. _____

2. _____

העדפתי האישית:

לאחר השלמת הפרופיל האישי, המורה יחלק לתלמידים אטבים קטנים ויבקש מהם להצמיד את הכרטיסים לדש חולצתם.

המורה יבקש מהתלמידים להתכנס ולהתיישב במעגל על מנת לדון בדברים במליאה.

דיון במליאה

תחילה יערך סבב, וכל תלמיד המעוניין בכך יקריא את הפרופיל האישי שלו. בהזדמנות זו, כדאי לעודד דיבור על התחושות הנלוות למשימה שהושלמה זה עתה.

לאחר מכן, המורה ישאל כמה שאלות ויעלה לדיון נקודות חשובות:

- מי רוצה לשתף את כולם בדבר מה שהתחדש לו על עצמו?
- הביטו היטב בכרטיסכם וציינו עד כמה אתם מרגישים שיש לכם מה לתרום לסביבה שלכם (מ-1 עד 10).
- האם שיעור זה חולל שינוי בתפיסה העצמית שלכם?
- לאילו עוד תחומים בחייכם תרצו לגייס את תהליך בניית הפרופיל שעשינו כאן?
- האם יש תכונה או כישרון שהייתם רוצים לקנות לעצמכם ולהוסיף לסל האישי? האם אפשר לעשות זאת? אם כן, כיצד?

דברי סיכום – סיום השיעור

הפרופיל שיצרתם היום הוא מתנתכם לעצמכם. התיידדו אתו והתבוננו בו לעתים קרובות. הוא יזכיר לכם דברים טובים על עצמכם. השתמשו בו ככלי עזר להכרת ערך עצמכם, לצמיחה ולעשייה חיובית.

שיעור 2 – האדם הנכון במקום הנכון

למורה

שיעור זה הוא המשך ישיר לשיעור הקודם, והוא יתמקד בהצגת התחומים האפשריים להתנסות במעורבות חברתית, אגב ניתוח היכולות והכישורים הנצרכים על מנת להשתלב בהם. במהלך השיעור, כל תלמיד יוכל לציין את תחום ההתנסות שאליו הוא נושא את עיניו ואת שיקול הדעת המעמיק התומך בכך בהתבסס על אופיו ועל מעלותיו.

מטרות

- א. התלמידים יכירו את מגוון האפשרויות להתנסות מעשית שבית הספר מציע.
- ב. התלמידים יבינו אילו כישורים ותכונות אישיות נדרשים למילוי התפקידים השונים.
- ג. התלמידים יזהו את רצונותיהם ביחס לתחום ההתנסות וישקלו את התאמתם האישית לתחום זה.

פתיחה

המורה יכתוב על הלוח את התחומים להתנסות במעורבות חברתית המוצעים בפעילות זו (כהדגמה מוצעים ארבעה תחומי התנדבות בלבד, אך כמובן יש תחומים אפשריים נוספים, כגון: פעילות בבתי אבות ובמועדוניות לקשישים).

- א. סיוע לימודי לתלמידים המתקשים בלימודים במסגרת בית הספר.
- ב. פעילות באגודה רפואית המשאילה אביזרים לחולים ולמוגבלים.
- ג. אריזת מצרכי מזון למשפחות נזקקות.
- ד. עזרה למשפחות ברוכות ילדים בשמירה על הילדים הקטנים ובטיפול בהם.

המורה יערוך סבב מהיר בין כל התלמידים שבו כל תלמיד יציין, בספונטניות, את תחום המעורבות החברתית המועדף עליו.

מהלך השיעור

שלב א' – קבוצתי

התלמידים יתחלקו לארבע קבוצות, לפי ארבעת תחומי ההתנסות המוצעים – כל תלמיד יצטרף לקבוצה העוסקת בתחום ההתנסות המועדף עליו. מטרת העבודה בקבוצות היא ליצור חשיבה משותפת של חברי כל קבוצה ביחס לכישורים ולתכונות הנדרשים לתפקיד המדובר, ולבחון אישית את מידת ההתאמה של כל תלמיד להתנסות בתחום זה.

כל קבוצה תקבל כרטיס מטלה.

כרטיס מטלה קבוצתית

המוסד הקולט המועדף: _____

דונו בנקודות אלו:

1. מהן דרישות התפקיד, לדעתכם.
 2. מהם הכישורים, התכונות והמיומנויות הנחוצים, לדעתכם, למילוי התפקיד.
- בתום הבירור, כל אחד יבחן אם המוסד הקולט אכן מתאים לו, אם יוכל להתגמש ולהתאים עצמו למקום שבו בחר, ואם כן – באיזו דרך.
- עליכם להתכונן להציג במליאה את המוסד הקולט, את דרישות התפקיד ואת הכישורים הנדרשים לביצועו.

שלב ב' – במליאה

1. הצגה של הקבוצות את המוסד הקולט, את דרישות התפקיד ואת הכישורים הנדרשים לביצועו.
 2. דיון בשאלות אלו:
- אילו כישורים משותפים לרוב התפקידים? מדוע?
 - אילו תפקידים דורשים כישורים מיוחדים?
 - איזו הכשרה עליכם לעבור על מנת למלא כל תפקיד בהצלחה?
 - מי יכול לעזור לכם למלא את התפקיד היטב?

שלב ג' – ראיונות להמחשה ולחידוד הדברים

המורה יערוך מעין הדגמה בכיתה, במטרה לחדד את הצורך בבחינה מעמיקה של התאמת התכונות והכישורים למקום ההתנסות. ההדגמה יוצרת חוויה שאינה מתרחשת מידי יום ביומו בין כותלי בית הספר.

המורה יבחר תלמיד לערוך ריאיון מדומה למועמדים. התלמיד המראיין ישב בקדמת הכיתה, ליד שולחן. הוא יקבל דף שעליו שאלות שיש לשאול כל אחד מן המראיינים. כל התלמידים ייגשו אליו בזה אחר זה (בעוד היתר צופים בראיונות), יענו לשאלותיו ואגב כך יסקלו שנית את מידת התאמתם לתפקיד.

שאלות לריאיון

- מה מניע אותך למעורבות חברתית?
- האם תרמת בעבר בדרך זו או אחרת?
- מהו התחום המעורבות החברתית המתאים לך ביותר לפי דעתך?
- לדעתך, מהן התכונות או הכישורים הנדרשים לתחום זה? האם יש לך אותם?
- אילו קשיים אתה צופה שיהיו לך בפעילות זו, אם אכן תעסוק בה בסופו של דבר?
- כיצד תתגבר עליהם?

שלב ד' – רפלקציה

סגירה מעגלית של השיעור – המורה יערוך סבב נוסף בין התלמידים ויבקש מהם לומר שוב את תחום ההתנסות המעשית המועדף עליהם, ולציין אם הם עדיין חושבים (לאחר השיעור הנוכחי) שתחום זה מתאים להם וליכולותיהם.

שיעור 3 – כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דבה"י א, כט, יד)

למורה

מעורבות חברתית פירושה עשיית חסד עם הזולת ועזרה לנזקק. גמילות חסדים היא העמוד השלישי שעליו נשען העולם כולו. לרוב, התלמידים מכירים את נושא עשיית החסד, חווים אותו מקרוב ומודעים לחשיבותו. ובכל זאת, על-אף שהדברים ידועים, כדאי לחזור ולשוחח עליהם בהרחבה ולהחדיר לעומק את חשיבות הנתינה, שכן היא למעשה אבן היסוד של הבניין כולו. "כל ישראל ערבים זה לזה" – כל אדם, בכל גיל ובכל מצב, נדרש לתת מעצמו למען הזולת. אמנם, על אדם לקיים חסד קודם כול עם הקרובים אליו, עם בני ביתו – וחשוב לזכור זאת ולהזכיר זאת לתלמידים – אך עדיין אפשר וראוי למצוא זמן ולהרחיב את מעגל הנתינה גם לקהילה.

מטרות

א. התלמידים יכירו בכך שאין צורך במסגרת רשמית, כזו או אחרת, להגיש בה סיוע לזולת, אלא אפשר לעזור בכל מקום ובכל עת. ולשם כך, יש להתבונן ולשים לב למתרחש סביב.

ב. התלמידים יבינו את מעלתה העצומה של מצוות הנתינה.

פתיחה

המורה יאמר לתלמידים שהוא יציג לפניו תמונה למשך כחצי דקה. עליהם להתבונן בתמונה היטב ולנסות לזכור את מרב הפרטים בה.

המורה יהפוך את התמונה ויבקש מהתלמידים לתאר את הפרטים הזכורים להם. לאחר מכן, המורה יראה שוב את התמונה, יסמן את הפרטים שלא הוזכרו וישאל:

האם ייתכן שיש דברים המתרחשים בסביבתנו, הקרובה או הרחוקה, ואנו איננו מבחינים בהם? האם אנו שמים לב לכל המתחולל בקרבתנו, או שאנו נותנים את לבנו רק למעניין אותנו? מדוע חשוב להבחין בפרטים?

המורה יסכם ויאמר **שמעורבות חברתית** אינה רק ההתנסות המעשית השבועית, אלא היא, בראש ובראשונה, **שינוי תפיסת עולם והרחבת זווית הראייה**. אדם אינו יכול לחיות אך ורק את עצמו, עליו להרחיב את נקודת המבט המצומצמת ולראות את הסובבים אותו ואת צורכיהם. למשל, אם נרגיל את עצמנו להתבונן בפרטים כאשר אנו הולכים ברחוב, נגלה אין-ספור הזדמנויות למתן סיוע ולהגשת עזרה (אישה מובילה עגלה עם תינוק יורדת מאוטובוס, ילדה קטנה זקוקה להדרכה, ילד מתבייש לבקש עזרה בחציית הכביש ועוד ועוד).

אדם שרוצה לתת – עליו רק לפקוח את עיניו, להביט סביב ולשים לב!

מהלך השיעור

המורה יבהיר שהיא רוצה לשוחח על חשיבות מצוות הנתינה.

שיעור זה הוא עיוני, מוצג בו מגוון רחב של רעיונות ושל סיפורים על מעלת הנתינה.

חשוב להעביר את השיעור בדרך מעניינת ולשתף את התלמידים בלמידה באמצעות דיון סביב שאלות ותשובות.

ניתן לתת כל קטע לזוג תלמידים ולבקש מהם להציג אותו לפני הכיתה.

- **"עולם חסד ייבנה"** – החסד הוא אחד מעמודי היסוד המחזיקים את העולם. מדוע? משום שה' ברא אותנו מלאים ומשופעים בדברים מסוימים ונתן לנו מתנות טובות ומועילות, וברא אותנו חסרים ונצרכים בדברים אחרים. כל אחד זכה בשפע בתחומים מסוימים וכל אחד חסר בתחומים מסוימים. כאשר כל אדם תורם מעצמו למען הזולת ומסייע לאחרים בדברים שהוא התברך בהם, הוא יוצר מעגל של עזרה הדדית התורם לקיום הכלל ולמילוי החסר של כל אחד ואחד.

- לפעמים אולי נדמה לאדם התורם משלו למען הזולת שהוא מפסיד מכך (זמן, ממון וכו'), ושהמקבל הוא המרוויח העיקרי. אך האמת היא הפוכה לחלוטין – כתוב: **"יותר ממה שעושה בעל הבית עם העני, עושה העני עם בעל הבית"**

(ויקרא רבה לד, י). העני הוא המזכה את הנותן במצוות הנתינה, החוזרת בסופו של דבר אל הנותן בכפל כפליים.

- **"שלח לחמך על פני המים כי ברוב בימים תמצאנו"** (קהלת יא, א) – לא לחינם אפשר לקרוא את המילה "נתן" מימין לשמאל וגם משמאל לימין, אלא ללמדנו שהנתינה חוזרת לנותן.
- **"צדקה תציל ממוות"** – לרבי עקיבא הייתה בת. ר' עקיבא חזה שביום שבו היא תיכנס לחופה יכיש אותה נחש והיא תמות. היה ר' עקיבא מודאג מאוד בשל כך. בליל כלולותיה, נכנסה הבת לחדר הכלולות, נטלה את סיכת ראשה מבין שערותיה ונעצה אותה בסדק שבקיר. נכנסה הסיכה בעינו של נחש שהסתתר שם. בבוקר, כשנטלה הבת את הסיכה, נמשך הנחש ויצא עמה. ידע ר' עקיבא שנחש זה היה אמור להכיש את בתו. שאל אותה: "מה עשית?", אמרה לו: "בזמן החתונה, בא עני. אך הכול היו עסוקים בסעודה, ואיש לא הבחין בו. קמתי ולקחתי את מנת האוכל שלי ונתתיה לו. אמר לה ר' עקיבא: "מצווה עשית!". יצא רבי עקיבא ודרש: "צדקה תציל ממוות" (על-פי דברי הגמרא בשבת קנו ע"ב). כלומר, הצדקה בוראת מלאכי שמירה להגן על עושיה מכל רע. במקרה זה, כבר נגזרה הגזרה על בתו של ר' עקיבא, ואפילו כבר נשלח השליח לבצע את גזר הדין, אך "תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה" (מתוך תפילת "ונתנה תוקף" הנאמרת בראש השנה וביום הכיפורים).
- שמואל ואבלט (חכם לא-יהודי) ישבו בצוותא. חלפו על פניהם כמה אנשים בדרכם לאגם לקצוץ קנים. החווה אבלט על אחד האנשים ואמר לשמואל: "איש זה ילך ולא ישוב. יכיש אותו נחש והוא ימות". ענה לו שמואל: "אם בן ישראל הוא, ילך וישוב!" עודם יושבים, וקבוצת האנשים שבה ובתוכה אותו אדם. קם אבלט, השליך את משאו של האיש ההוא על הקרקע ומצא בתוכו נחש חתוך לשניים. שאל שמואל את האיש: "מה עשית?" אמר לו: "בכל יום אחד מאתנו אוסף מהאחרים את לחמם וכולנו אוכלים כאחד. היום הבחנתי שלאחד מאתנו אין פת להתחלק בה עם היתר, וכי הוא מתבייש בכך. אמרתי להם: 'היום אני אאסוף את הלחם מכולם ואחלקו'. כאשר הגעתי לאיש שלא הייתה לו פת, עשיתי את עצמי כמי שנטול ממנו כדי שלא יתבייש". אמר לו שמואל: "מצווה עשית!" יצא שמואל ודרש: **"וצדקה תציל ממוות"** (על-פי דברי הגמרא בשבת קנו ע"ב).
- לכאורה, לא עשה האיש צדקה כלל, שהרי לא נתן מאומה משלו למען העני, אלא רק פעל למנוע ממנו בושה, ומדוע ניצל ממוות? אלא שהתנהגותו של איש זה הייתה בניגוד להתנהגות האנושית הפשוטה. לפי ההתנהגות האנושית הטבעית, לפי דרך העולם, לא היה עליו לעשות דבר. דרך העולם היא הדרך הקלה והנוחה ביותר לאדם לילך בה. מעשה צדקה הוא שינוי מדרך העולם. אדם המסוגל לנהוג בדרך אחרת מן המקובל, המסוגל לעשות כשנוח יותר לנהוג ב"שב ואל תעשה" – זוכה שינהגו בו מידה כנגד מידה – שגזר דינו יעבור מממלכת גרמי הטבע והמזלות לכוח עליון שיצילו ממוות.
- **"לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממוות"** (משלי י, ב) – כל ההון (הרכוש) שהאדם צובר, לא יועיל לו ביום שבו יקרה לו, חלילה, אסון. לעומת זאת, מעשי צדקה שהאדם עושה בעזרת הונו יצדיקו אותו בעיני ה' ויצילו אותו ממוות.

- הרבנית ריבה לפידות ע"ה סיפרה פעם שאחד מילדיה נדרס על-ידי מכונית, ובאורח נס ממש לא נפגע. בלילה, לאחר ששוחרר מבית החולים בריא ושלם, קרא לה ממיטתו ובקול נסוך שינה ביקש ממנה להוציא מכתב שהיה בתיקו. היא פתחה את המכתב, שנכתב באותו יום על-ידי הרב של הילד בתלמוד תורה, וכך נכתב בו: "בזכות מצוות הצדקה, ה' ישמור עליכם ועל ילדיכם ויצילכם מכל רע...". המכתב נכתב כתודה לרבנית ולבעלה על עזרה שהציעו לאותו רב. הסיוע עדיין לא הוגש בפועל, הם רק הציעו את עזרתם בנושא מסוים, אך מלאכי השמירה כבר נבראו, הגנו על הילד והצילו אותו.
- סיפור מדהים מכה גלים ברחובות קריית-בעלז בירושלים: אברך בשם ר' שמ"ר, בעל משפחה ברוכת ילדים, המתגורר סמוך לקריית-בעלז, התהלך ביום שישי ברחובה של הקריה בחיפוש אחר עזרה – עוד מעט תיכנס שבת קודש, ובביתו אין דבר להכין ממנו מאכלים לשבת. התהלך האברך הלך ושוב, שוב ושוב הוא נכנס אל המכולת השכונתית ויצא ממנה בידיים ריקות, שכן בכיסו לא הייתה פרוטה. הוא ידע ששוב יהיה שולחן השבת בביתו ריק ממאכל, וכי עוד שבוע של רעב צפוי לבני משפחתו. בעל המכולת הבחין ביהודי המוטרד, הנכנס ויוצא, ושאל אותו אם מחפש הוא מישהו. השיב לו ר' שמ"ר כי אינו מחפש איש, מלבד את היהודי הטוב שייתן לו כמה שקלים לשבת. השיב לו בעל המכולת: "תמלא לך סל מכל טוב בלב רחב לשבת קודש, ושתהיה לך א גוט שבת". ר' שמ"ר עשה כדבריו, ובצאתו מהמכולת, העניק לו בעל המקום כמה מאות שקלים וביקש ממנו שייכנס לחנות נעליים סמוכה ויקנה לעצמו זוג נעליים חדש לכבוד שבת. עשה ר' שמ"ר כדבריו, שב לביתו עמוס במצרכים ובידו נעליים חדשות, ומיד פנה ויצא אל חנות המכולת להודות לבעל החנות, אך האיש לא היה בחנות. לשאלתו היכן יוכל למוצאו, נענה כי האיש מנהל, מלבד את חנותו, גם את מטבח החסד שבאולמות שעל-יד המרכז העולמי דחסידי בעלזא. ר' שמ"ר החליט לגשת לשם. הוא צעד במסדרונות הארוכים של הבניין הגדול במשך דקות ארוכות, מחפש את המטבח שבו נמצא מיטיבו. לפתע שמע דפיקות חזקות וזעקות נואשות לעזרה. ר' שמ"ר מיהר אל המקום. הקולות בקעו מעבר לדלת נעולה. ר' שמ"ר פרץ את הדלת, וגילה לתדהמתו כי באותו מטבח פרצה שרפה, וכי דלת המטבח נטרקה ולא היה אפשר לפתוח אותה מבפנים. לולא הגיע למקום כדי להודות למיטיבו, ספק רב אם היה הלה יוצא מהחדר בחיים. "צדקה תציל ממוות".
- **"זורע צדקות, מצמיח ישועות, בורא רפואות"** (מתוך ברכת "יוצר" בתפילת שחרית) – האדם עושה חסד פה, בעולם הזה, וה' לוקח את זרעי החסד האלו, וכביכול זורע את הצדקות בשמים, ומצמיח מהן ישועות ורפואות. עשיית צדקה היא הדרך שלנו לעורר את מידת החסד העליונה.

סיום

אפשר לעשות חסד בדרכים שונות: בהקשבה לזולת, בתפילה מעומק הלב על אחר, בסיוע מעשי לנזקק, במתן עידוד ותמיכה, במתן עצה טובה ובמאור פנים. אדם צריך לקיים חסד בקביעות, לקבל על עצמו לעשותו בהתמדה. אין אדם שאינו נדרש לכך, גם העסוק והטרוד ביותר. הפעילות במסגרת התכנית למעורבות חברתית מספקת הזדמנות להתרגל לעשיית חסד ולקנות זכויות אשר ערכן לא יסולא בפז.

שיעור 4 – לדון לכף זכות, עומק ההתבוננות

למורה

גם שיעור זה, כמו הקודם לו, הוא שיעור עיוני. בשיעור משולבים שיח, סיפורים, ציטוטים מהמקורות ופעילות חווייתית אחת לפחות. שני השיעורים העיוניים חשובים והכרחיים משום שהנושאים הנלמדים בהם הם לבה של התכנית, הם הגרעין הרעיוני העומד בבסיסו של כל הפרויקט החשוב המכונה "מעורבות חברתית".

מטרות

- א. התלמידים יכירו בכך שהיחשפות למקרי חסד ולאנשים הזקוקים לסיוע מעוררת מגוון תחושות, וילמדו כיצד להתמודד עמן.
- ב. התלמידים יבינו את חשיבות היכולת לדון לכף זכות – בחיי היומיום בכלל ובתכנית למעורבות חברתית בפרט.

פתיחה

המורה יפתח בסיפור על ר' אריה לוי זצ"ל:

באחד מבתי האבות נפטר אדם חשוב. ערכו לו לוויה רבת, ובין המלווים היה הצדיק רבי אריה לוי.

לימים שח רבי אריה: "כשעברה הלוויה בפינת רחוב יפו, ראיתי יהודי מיקירי ירושלים פורש הצדה. 'זה לא יפה!' אני מהרהר, 'אי-אפשר ללכת עד סוף הלוויה?' אבל כיוון שכתוב: 'הוי דן את כל האדם לכף זכות', צעדתי בעקבותיו לראות מה יעשה. ראיתי נכנס לחנות פרחים. אחרי רגעים יצא ועצץ חרס בידו. ניגשתי אליו ושאלתי: 'הלוא שלושים שנה היית כאח למנוח, וכל השנים עבדת עמו, מדוע בזמן הלוויה נכנסת לחנות פרחים?' הניח אותו יהודי את ידו על זרועי וסיפר:

'זה שנים אני מטפל במצורע אחד המאושפז בבית החולים למצורעים. מצורע זה מת אתמול, ומטעמים מובנים החליטו הרופאים לשרוף את כל בגדיו וחפציו, ובכללם גם את זוג התפילין שלו. סוכם ביני לבין הרופא שעד היום בשעה שתיים-עשרה בצהריים אביא עצץ חרס, והתפילין יונחו בתוכו ויקברו אותן באדמה כדי. מוכרח הייתי, אפוא, לרוץ ולקנות את העצץ כדי לקבור את התפילין.'

"מאז, הוסיף רבי אריה, "קיבלתי על עצמי לדון כל אדם לכף זכות..."

המורה יצטט לתלמידים את דברי המשנה: "הוי דן את כל האדם לכף זכות" (אבות א, ו), ושאל:

מדוע חשוב לדון כל אדם לכף זכות?

כיצד אפשר ליישם דרישה זו של המשנה?

האם קרה לכם פעם שדנתם מישהו לכף חובה, ואז התגלה לכם פרט נוסף שלא ידעתם על אודותיו, אשר שינה את התמונה?

שלב א' – סיכום התשובות והרחבתן

רעיונות להרחבת הדברים

כתוב: **"בצדק תשפוט את עמיתך"** (ויקרא יט, טו). רש"י מפרש: הוי דן את כל האדם לכף זכות. לכאורה לא ברור מה הקשר בין צדק לבין הדרישה לדון את האחר לכף זכות, אך למעשה לדון לכף זכות זוהי בדיוק מידת הצדק. כאשר אנו באים להעריך אדם, עלינו לדעת שיש בו צדדים יפים ומאירים, ושצדדים אלו הם שצריכים להכריע. כל המרבה לחשוף נקודות של אור בזולת, מהדר במצוות "בצדק תשפוט את עמיתך".

לימוד זכות – יכולת נאצלת היא. יכולת הנדרשת מכל אדם באשר הוא.

היכולת לדון לכף זכות יסודה בדרך ההסתכלות על אנשים ועל מאורעות. אפשר להמשיל את הדבר לעיוורון צבעים: יש אנשים שרואים היטב, אלא שצבעים מסוימים אינם נקלטים בעדשת עינם. כך האדם הדן לכף זכות: עינו אמנם מבחינה בנקודות הגנאי, אך הוא רואה בעיקר את הטוב. כשהוא רואה אדם פלוני עושה מעשה שלילי, הוא אומר לעצמו שלחץ הנסיבות הביאו לכך, ושמטבעו אין הוא טיפוס שלילי וכד'. וכשהוא רואה תופעות חיוביות, הוא מתמלא הערכה למעשים ולעושיהם. צורת ההסתכלות זו על אנשים ועל מאורעות מקורה בטוב שבנפש. מי שהוא טוב בעצמו, ראייתו נצמדת אל נקודות הטוב וחושפת אותן. מאידך, מי שיש בו משקעים שליליים יעסוק בחיפוש נקודות הרע שבזולת וישמח לאידו. עין טובה מעידה על אישיותו של הרואה. אמנם אין לו לדיין אלא מה שעניו רואות, אבל דווקא משום כך חשוב שתהיה עינו מורגלת לראות את הטוב.

כל אדם הוא דיין בזעיר אנפין – הוא דן את אשר עיניו רואות לשבט או לחסד. מידות נפש טובות ורצון לראות את החיוב הם שצריכים לכוון את השיפוט. אל לנו לשפוט אדם רק לפי מעשים הנראים לעין, עלינו לזכור כי מאחורי המעשים ניצב אדם. ננסה **לראות אותו ואת הנסיבות** שהביאו אותו לפעול בדרך זו, ונצא נשכרים.

אם נתבונן בגורמים הנפשיים המדריכים את האדם ללמד חובה על הזולת, נמצא שהם נובעים מתחושת עליונות מסוימת. אותו אדם חש כניצב בעמדה נישאה, המאפשרת לו להתבונן בבריות במבט מלמעלה למטה, ומעמדה זו הוא מגלה נקודות שלילה באנשים. אם ישאלו אותו מהי הסיבה שרק הוא מבחין בפגמים, הוא ישיב שזה מפני שהוא מיטיב לראות מאחרים, ומפני שרק הוא ניחן בראייה החודרת למעמקים. זוהי למעשה גאוה בהתגלמותה. לו היה אותו אדם מאמץ לעצמו את סגולת הענווה, הוא היה חדל מהעיסוק במומי הזולת. אילו היה מתברך בהכרה הנפלאה שכל מה שבידו אינו אלא מתנת שמים, הוא היה מבין שאל לו לחטט ולחפש פגמים באחרים. אם הייתה בו ענווה, הוא היה שמח במה שזכה לו ומודה על כך לה', משתדל לפתח את הטוב שבו, ויודע שכך השלילה תיעלם מאליו.

האדם חי בחברה, הוא מושפע ממנה ומשפיע עליה – ברצונו ושלא ברצונו, במישרין ובעקיפין. אין אדם בעולם המסוגל לחיות חיי בדידות ולנתק את עצמו מסביבתו. כל מה שמתרחש בסביבתו משפיע עליו. השפעה זו תלויה, במידה רבה, בדרך שבה הוא מתייחס למתרחש סביבו. בכל יהודי מצויות נקודות אור, ומי שמחונן בעין טובה קולט אותן ומבליטן.

אם נלך תמיד בתחושה שלא נוכל, גם אם נרצה, להיכנס לנעליו של האחר במדויק – כי הרי כל אדם הוא אישיות המורכבת מאינסוף תחושות, יכולות, צרכים, רצונות, נתונים וכו' – וכי אי-אפשר לרדת לסוף דעתו או מעשיו של הזולת כי איננו יכולים לדעת את מכלול הגורמים

להם, הרי שנוכל להתבונן על סביבתנו בעין טובה, סלחנית ובלתי-ביקורתית – בדיוק כפי שהיינו רוצים שיתבוננו בנו.

בשלב זה, המורה יקשר את הערך של לדון לכף זכות לתכנית החברתית על-ידי פעילות.

שלב ב' – פעילות חווייתית

להמחשת הדברים והקשר שלהם לתכנית המעורבות החברתית

המורה יבקש משני תלמידים, שאתם תיאם מראש, להגיע לקדמת הכיתה. אחר כך, הוא יתאר מקרה שהתרחש, כביכול, במהלך ההתנסות במעורבות חברתית (המקרה המתואר להלן עוסק בסיוע עם ילדים ובניקיון הבית, ולכן הוא מתאים להצגה בכיתה של בנות, בכיתת בנים מומלץ להביא מקרה המתאים יותר לעולםם):

יום אחד, הלכו שתי החברות (המורה יצביע על שני התלמידים העומדים לצדו) לבית ברוך ילדים, על מנת לסייע לאם שילדה זה עתה. הן עלו לקומה הרביעית. הבניין נראה ישן ומוזנח, אך דבר לא הכין אותן לאנדרלמוסיה ששררה בבית פנימה. את הדלת פתח ילדון כבן שלוש, לבוש למחצה, ידיו מרוחות בממרח בלתי-מזוהה, וכל כולו אומר הזנחה. הן פסעו בהיסוס לתוך הדירה וגילו שיש לצעוד בזהירות רבה כדי לא לדרוך על חפצים כאלו ואחרים המתגוללים על הרצפה. האם התנהלה לקראתן בכבדות, כל כולה משדרת תשישות, עייפות וחוסר אונים מוחלט. ארבעה זאטוטים השתרכו אתה, מושכים בשולי חלוקה. הרך הנוול ייבב ברקע, והאם פכרה את ידיה במבוכה.

בשלב זה, המורה יבקש משני התלמידים שנבחרו להמחזיז לפני הכיתה את תגובותיהם ולומר בקול את תחושותיהם.

האחת: אוי, מסכנה האם. כמה קשה לה. היא עייפה ותשושה עדיין כל כך מן הלידה, ויש לה בלי עין הרע כל כך הרבה קטנטנים לטפל בהם. אין לה כנראה משפחה קרובה שיכולה לתמוך ולסייע. ממש נס שהגענו לכאן. נשלחנו כנראה משמים כדי לעזור ולהכניס קצת אור לבית הזה. אני אגיד לאם ללכת מיד לנוח ולסגור את הדלת של החדר שלה לפחות לשעתיים. אחר כך אתחיל לנקות ולסדר את הבית. חברתי תרד עם הילדים לגינה ותאכיל אותם שם ארוחת ערב.

השנייה: אני לא מאמינה. מה קורה פה? איך הגענו לכאן בכלל? אני לא מסוגלת להישאר ולו רגע אחד נוסף במקום הזה. איך מביאים בית למצב כזה של הזנחה? כמה הילדים אומללים. הם נראים כל כך מסכנים ועלובים. אני ממש לא מצליחה להבין את ההורים האלו. איזה חוסר אחריות! נראה לי שאני עושה "אחורה פנה", לא מתאים לי לעזור פה. אני חשה דחייה עמוקה, ואפילו כעס. צריך להביא לפה חברת ניקיון וגדוד של סייעות, ולא שתי בנות עדינות כמונו. מה כבר נוכל לעשות?

המורה יודה לתלמידים והם יחזרו למקומם.

אחר כך המורה ינהל דיון במקרה ובתגובות.

לתשומת לב המורה – דגשים ומסרים חשובים

במהלך הדיון, חשוב לעודד את התלמידים להביע את מגוון התחושות שמעורר בהם המפגש עם הזולת הנזקק – החל מחמלה ומאמפתיה וכלה בכעס ובהתנגדות. חשוב להכיר בכך שצורכי הזולת מעוררים בנו רגשות עזים, ולעתים סותרים: לעתים נחוש צער וחמלה כלפי אדם, ומנגד נכעס על אozלת היד שלו ועל החולשה שהוא מגלה; לעתים נחוש רגשות אשם על מזלנו הטוב, ומנגד נאשים אותו אדם במצבו; לעתים נחוש אמפתיה כלפי אותו אדם והזדהות עמו, ומנגד נרצה להדגיש את ההבדל בינינו לבינו; לעתים נחוש רצון עז לעזור, לשנות, להשפיע, ומנגד נחוש קטנים, חסרי אונים וחסרי כוחות.

נוכל לעזור לתלמידינו להתמודד עם התחושות המורכבות שמעוררים בהם הצורך והנזקקות על-ידי הדגשת הנושא של **"לדון לכף זכות"** – נזכיר להם לא להיות שיפוטניים ביחס לזולת שלמענו הם פועלים.

הדבר מורכב עוד יותר כאשר התלמידים מבינים שלמעשה כל אחד מאתנו – במידה זו או אחרת, בשלב זה או אחר בחייו – הוא גם תורם ועוזר, וגם זקוק לתרומה ולעזרה. מורכבות זו היא דווקא המפתח לסובלנות ולקבלה: היום אני חונך צעירים באותה מועדונית אשר לפני חמש שנים הייתה עבורי מקום מיטיב שאפשר לי ליהנות מחניכתם של בוגרים.

סיום השיעור

המורה יכתוב על הלוח באותיות גדולות ומאירות עיניים את דברי המשנה: **"במידה שאדם מודד – בה מודדין לו"** (סוטה א, ז).

המורה יסביר שבאותו אופן שבו אנו מסתכלים על הזולת, כך מביטים בנו משמים. אם אנו דבקים במידת החסד והרחמים ומשתדלים לדון כל אחד לכף זכות, גם משמים מתבוננים בנו ברחמים. אך אם חלילה אנו מבקרים את האחר ומתייחסים אליו במידת הדין – זהו האופן שבו מודדים אותנו למעלה.

מי אינו רוצה לעורר עליו רחמי שמים? מי אינו מבקש שיבינו אותו ושידונו אותו בחן, בחסד וברחמים?

ההתנסות במעורבות חברתית היא מסע שכולו נתינה וחסד, אך חשוב לזכור שגם מסע נורא הוד שכזה – אפשר לעשות בדרכים שונות. הדרך הנכונה היא למלא את התפקיד המקודש במאור פנים, בהבנה ובחמלה, בתחושה שאין מקום לשפוט את הזולת ואין גם אפשרות לעשות זאת כי לעולם לא נבין ולא נחוש במדויק את מצבו ואת תנאי חייו. אם נבוא מנקודת מבט כזו, אזי הנתינה תהיה רצויה לפני ריבון העולמים.

שיעור 5 – התפתחות אישית ומעורבות חברתית

למורה

בשלב זה, לאחר הטמעת הערך של מעורבות חברתית ושל נתינה בקרב התלמידים, יש לחזור ולחדד את השאלה כיצד המעורבות החברתית יכולה לבוא לידי ביטוי בכל שטח משטחי החיים. כמו כן, יש לעורר את התלמידים לחשיבה נוספת על המסוגלות האישית של כל אחד ואחד מהם, ועל התאמתם לפעילות בתחום כזה או אחר של מעורבות חברתית.

מטרות

- התלמידים יחשפו למגוון תגובות אפשריות למצבים שונים ויבינו מהי מעורבות חברתית.
- התלמידים יזהו את העמדה האישית שלהם ביחס למעורבות חברתית ויבררו אם יש מקום להתקדמות אישית לשיפור עמדתם.
- התלמידים יכירו את קווי התכנית ואת תחומי ההתנסות האפשריים בבית ספרם ויוכלו לשקול את התאמתם לתחומים השונים על-פי תכונותיהם.

פתיחה

המורה יציג את התכנית בקווים כלליים ויסביר את התפיסה המרכזית שבבסיסה של התכנית למעורבות חברתית: אין אדם החי לעצמו, אלא "כל ישראל ערבים זה לזה". ערבות חברתית נשענת על הצו של "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). על כל אחד לפתח בעצמו רגישות לצורכי הזולת וערנות לנעשה סביבו. השתתפות בתכנית למעורבות חברתית היא זכות עצומה, והיא מרגילה את המשתתף בה לנתינה ולנשיאה בעול עם האחר.

מהלך השיעור

פעילות חווייתית בארבעה שלבים

שלב א' – הצגת מקרה

התלמידים ישבו במעגל, המורה יציג מקרה:

לאחר יום לימודים ארוך, אתם עומדים ליד גינה ציבורית המלאה בזאטוטים משחקים. לפתע, כדור יקר ערך מתגלגל לכביש הסואן, ואחריו רודף ילד נסער ובוכה. מהי תגובתכם?

שלב ב' – הגדרת תגובה

המורה יבקש שכל משתתף ירשום את תגובתו על פתק קטן וישמור את הפתק בצד. בזמן שהתלמידים כותבים, המורה ימתח חבל, או ישרטט קו ישר בגיר מחיק בתוך המעגל.

שלב ג' – בין התעלמות למעורבות

המורה יחלק לכמה תלמידים פתקים שעליהם הגדרה של טיפוסים שונים, כמו: מעורב, אכפתי, אשם, יזם. כל תלמיד שקיבל פתק יקרא בקול את הכתוב בו, ולאחר מכן, יתאר את

התגובה האופיינית, לדעתנו, לטיפוס זה, ויניח את הפתק על החבל – על ציר הרצף שקצהו האחד מציין **התעלמות טוטלית**, ואילו קצהו האחר מציין **מעורבות מוחלטת**.

דוגמות להגדרות הטיפוסים השונים ורעיונות לתגובותיהם האופייניות

המתעלם (ימשיך לשוחח בנחת עם חבריו ויפנה את גבו למתרחש)

המגייס (ישמיע קולו ברמה ויחכה שמישהו אחר ייטול פיקוד)

חסר האונים (יקפא בבהלה על עומדו ויצפה שאחרים יגלו תושייה)

המחנך (יצעק לילד הוראות ואזהרות, אך לא יזיז את עצמו)

האדיש (אולי יזהיר את הילד, אך לא יתעניין בהמשך ההתרחשות)

המעורב (ירוך מיד לסייע לילד וידאג שיישאר במקומו ולא יתפרץ לכביש)

שלב ד' – מיקום התגובה על רצף המעורבות

המורה יבקש מהתלמידים לקרוא בדממה את הפתקים שהם כתבו – המתארים את תגובתם האישית לאירוע. המורה יבקש מתלמידים המעוניינים בכך לקרוא את פתקיהם בקול ולהניחם על ציר הרצף.

סיכום הפעילות

דיון

- האם עד היום שמתם לב כיצד אתם מגיבים באירועים כגון אלו או שפעלתם ספונטנית ולא הקדשתם לכך מחשבה? האם אתם מגיבים תמיד באותה דרך או שתגובתכם במקרה אחד שונה מתגובתכם במקרה אחר?

- מהי התגובה הראויה ביותר, לדעתכם?

- מהי התגובה ההפוכה לה?

- ציר הרצף מציג מגוון רחב של טיפוסים. האם השתתפות בתכנית למעורבות חברתית יכולה לשנות את התפיסה של המתעלמים ושל אלו הנמנעים מלהתערב ולשנות את תגובתם?

- כיצד יראה עולמנו אם כל האנשים יהיו מעורבים חברתית ויפעלו בהתאם לכך?

סיום השיעור

המורה יתאר בפירוט את תהליך ההתנסות בתכנית, את מקומות ההתנסות המוצעים לתלמיד, ואת השלבים שהתלמיד צפוי לעבור בתהליך. חשוב להבהיר את הנושא לפרטים כדי להפחית את חששות התלמידים.

שיעור 6 – יום מוקד, חשיפה לתחומי ההתנסות המעשית

למורה

פעילות זו מציגה את מגוון האפשרויות להתנסות מעשית במעורבות חברתית שבית הספר מציע, והיא מובילה את התלמידים מהעיסוק העיוני בתכנית לפסים מעשיים יותר. מובן שכל בית ספר צריך לבחון מראש מהם תחומי ההתנדבות המתאימים לרוחו וליצור קשר עם אותם מקומות. רק אחר כך אפשר לקיים פעילות מן הסוג המוצע בשיעור זה.

מטרות

- לסייע לתלמידים שעוד מתלבטים בבחירת תחום התנסות.
- להכיר סוגי פעילויות שבהן תלמידים מתנסים במעורבות חברתית.
- להתוודע לסוגי האוכלוסיות שעמן יהיו התלמידים במגע בהתנסות.

פתיחה

היות שיום פעילות זה מציג לפני התלמידים את מקומות ההתנסות השונים המוצעים על-ידי בית הספר, כדאי להתחיל אותו בבירור נוסף של שיקול הדעת בבחירת מקום ההתנסות – בירור אשר יחזק ויחדד את בחירתם של ההחלטיים וסייע למתלבטים.

כל תלמיד יקבל דף שבו פירוט שיקולי הדעת המשפיעים על בחירת מקום ההתנדבות. על כל תלמיד לקרוא ולסמן לפי המתאים לו.

שיקולי דעת המשפיעים על בחירת מקום ההתנסות

היגד	4 במידה רבה	3 במידה בינונית	2 במידה מועטה	1 כלל לא
מקום שגם החברים שלי יהיו בו				
מקום קרוב לבית שלי				
מקום שיקדם אותי בעתיד				
מקום הדורש מחויבות, אחריות ו"ראש גדול"				
מקום שיהיה לי בו עניין				
מקום שבו התחביבים והכישורים שלי יבואו לידי ביטוי				
מקום שמציע לי תפקיד קשה ומאתגר				
מקום שהעבודה בו אינה קשה ותובענית				
מקום שבו יינתן לי חופש פעולה				

				מקום שנתפס כבעל יוקרה
				מקום שיאפשר לי יוזמה אישית
				מקום שאוכל להמשיך להתנדב בו מעבר לחובה
				מקום שיש לי נגיעה רגשית אליו
				מקום שהוריי רוצים שאהיה בו
				מקום שאחוש בו סיפוק ותחושת שליחות
				מקום שאוכל לתת בו מהמיטב שבי ולקיים כך מצוות חסד

לאחר מילוי הדפים – במליאה

המורה יבקש מהמשתתפים לבדוק אילו היגדים קיבלו אצלם דירוג גבוה ואילו היגדים קיבלו דירוג נמוך, וישאל אם כעת ברור להם יותר סוג ההתנסות שיבחרו בו או שיש תלמידים שעדיין מגששים באפלה.

לאחר מכן, המורה יאמר שהחשיפה למקומות ההתנסות ולנדרש בהם, שתיעשה כעת, תוכל לעזור למתלבטים להחליט על המקום המתאים להם להתנסות במעורבות חברתית.

מהלך השיעור – חשיפה למקומות ההתנדבות

הפעילות תיערך בחצר בית הספר או בתוך אולם. נציגי מקומות ההתנסות יעמדו בדוכנים ויציגו את המקומות ואת דרישות התפקיד ויחלקו חומרי הסברה ודפי הרשמה. לדוגמה: אגודת "יד שרה" תשלח לבית הספר נציג מטעמה, והוא יספר על הצרכים המיוחדים של המקום, על תנאי התפקיד ועל הציפיות מהתלמידים שיבחרו להתנסות במקום זה.

מוסדות שלא ישלחו נציגים יוכלו להיות מוצגים על-ידי חומרי הסברה, סרטון או תמונות המתארות את הפעילות במקום וכד'.

אפשר להציג תחומי פעילות שונים באמצעות דוגמות מהשטח. למשל, פעילות חניכה – סיוע לתלמידים מתקשים בתוך בית הספר – תוכל להיות מוצגת על-ידי בוגר שיספר מניסיונו על אופי הפעילות ועל דרישות התפקיד.

התלמידים יעברו בין הדוכנים, יבחנו את ההיצע, ישאלו שאלות ויירשמו למוסדות הקולטים השונים.

תפקיד המורה הוא לכוון את התלמידים ולדאוג שלא ייווצר עומס ליד הדוכנים, וכן לאתר תלמידים נבוכים ומתלבטים ולעזור להם למצוא את המתאים ביותר עבורם.

סיום השיעור

סבב רפלקטיבי – התלמידים יתכנסו שוב בכיתתם וכל אחד מהם יספר על התרשמותו, על חוויותיו ועל החלטתו המעשית.

שיעור 7 – מהי הצלחה וכיצד נשיג אותה

למורה

לאחר שהתלמידים הכירו את התכנית בקווים כלליים ובחרו בתחום שבו ירצו להתנסות, הגיעה העת למקד את ציפיותיהם ולהרגיע את חששותיהם. שיעור זה מחדד את הבנת הרעיון שבבסיס התכנית ואת הבנת התפקיד המוטל על התלמידים בהתנסות במעורבות חברתית.

מטרות

- התלמידים יבררו יחד מהי הצלחה בכלל ומה יחשב עבורם הצלחה בתפקיד בפרט.
- התלמידים יבינו את שהם צריכים לעשות כדי להצליח.

פתיחה

דיון – המורה ישאל שאלות אלו ויפתח שיח קצר בנושא.

- **מהי הצלחה? לפי מה מעריכים הצלחה לדעתכם?**
- **האם אפשר להתחייב להצלחה? האם היא תלויה בנו? עד כמה היא תלויה בנו?**

מהלך השיעור

המורה יחלק לתלמידים את הסיפור המופיע להלן ויקרא אותו בקול רם ובהטעמה:

יגעת ומצאת תאמין (מגילה ו' ע"ב) – סיפורו של מתנדב: מורה למתמטיקה מראשון-לציון שהחליט להקדיש מזמנו כדי לסייע לתלמיד מתקשה-

ספור התנדבותי החל כאשר התנדבתי ללמד את אילן (שם בדוי), תלמיד כיתה י', מתמטיקה. בפגישה עם סגנית מנהלת בית הספר שבו אני מתנדב, נשאלתי אם אני מעוניין להתנסות באתגר מיוחד. "מדובר בילד הסובל מהפרעת קשב וריכוז", היא אמרה, "תלמיד כיתה י', שבנוסף לכל הבעיות המאפיינות את התנהגותו, ציונו במתמטיקה הוא 17 מתוך 100". "אין בעיה", אמרתי, "אני מוכן".

כשפגשתי באילן לראשונה, בשיעור הראשון שאותו הייתי אמור לתת במסגרת ההתנדבות, היה ברור כי לא מדובר בעוד ילד ובעוד שיעור מתמטיקה. ניכר כי מדובר בילד נבון ואינטליגנטי, אך בכל תנועה ובכל מילה שלו ניכר חששו מהפגישה אתי ומהמקצוע שאנו אמורים לתרגל. הבנתי מיד כי עוד לפני שצוללים לחומר הלימוד, יהיה צורך לדבר קצת על היכולות, על הקושי ועל המטרות שלנו.

הנושא הראשון שעליו דיברתי עם אילן היה קשור לחיזוק ביטחונו האישי ואמונתו ביכולותיו. הבהרתי לו שמתמטיקה, ברמה הנדרשת ממנו, לא רק שאינה בשמים, היא אפילו פשוטה למדי להבנה. נדרשים "רק" שני דברים: רצון ללמוד ולהגיע להישגים ונכונות לתרגול רב. אמרתי לו שהוא מסוגל ויכול להצליח, וכי אני מאמין בו וברצינותו בכל מאודי.

בכל שיעור, ניכר באילן הקושי להתרכז מעבר לתרגיל אחד. כדי לשמור על הריכוז שלו, הייתי חייב להשתמש במילות חיזוק ועידוד. בנוסף, דיברתי עם המורה למתמטיקה כדי לקבל מושג על היקף חומר הלימודים, על נושאי הלימוד ועל לוח הזמנים עד למבחן. עברתי עם אילן על הנושאים וחילקנו יחד את הזמן ליחידות לימוד בהתאם למועד הסופי – הוא מבחן הבגרות. דבר זה התגלה

כהכרחי, בעיקר כדי להוכיח לאילן, כבר בתחילה, שאפשר להתגבר על "ים" החומר הנדרש למבחן. מאחר שלא ידעתי כלום על יכולותיו הכלליות במתמטיקה, החלטתי שהשיעור הראשון יוקדש לפתרון תרגילים בסיסיים יחסית, בעיקר כי ידעתי, מניסיוני בעבר, שרוב התלמידים מתקשים בפתרון תרגילים בסיסיים לכאורה, שאינם נמצאים בחומר הלימוד. בדיעבד התברר לי כי צעד זה היה נחוץ לא רק לצורך התקדמות בחומר הלימוד, אלא לשם חיזוק ביטחוננו של אילן ביכולותיו.

נושא התרגול, כפי שהדגשתי בפניו בתחילה, קיבל משקל מרכזי בתכנית הלימוד. הדגשתי את חשיבות התרגול ושיעורי הבית פעמים רבות בכל שיעור כדי לבדוק שאין התרופפות ברצון להצליח. בהתחלה הקפדתי להתקשר לאילן במשך השבוע כדי לבדוק אם עשה כבר את שיעורי הבית שהטלתי עליו. הודעתי לו שאם ייתקל בקשיים, אני מבקש שיתקשר אליי ולא ימתין לשיעור הבא.

דברים אלה השפיעו בוודאות על המוטיבציה שלו להכנת המטלות, והדבר ניכר בתוצאות. כל שיעור התחיל בבדיקת המטלות מהשיעור הקודם ללא פשרות.

את תוצאות המאמצים של אילן להשתפר ואת נכונותו לעבוד קשה ראו מיד בשני מישורים: הראשון, בביטחוננו העצמי שהשתפר פלאים. מילד שהתבייש להיות נוכח בשיעורי מתמטיקה, היה אילן לתלמיד שלא רק נוכח בשיעור, אלא מצביע ועונה לשאלות המורה וניגש ללוח לפתור בעיות לפני הכיתה.

המישור השני הוא, כמובן, תוצאות הבחנים והמבחנים. אפשר להביע את הצלחתו של אילן באמצעות גרף העולה ביחס לציר הזמן.

מנקודת מבט אישית, אני רואה חשיבות גדולה ביצירת קשר טוב עם הילד, ביצירת סמכות חברית. הדבר תלוי, כמובן, באופי של הילד, ובעניין זה יש להיות רגיש להתנהגותו. צריך לזכור שמדובר במקצוע לא-אהוב, הדורש עבודה קשה. כדי לא להגיע למצב שהילד יראה בי אויב שבועי, נאלצתי בתחילת הדרך לבקש עזרה מאמו בלחץ עליו לביצוע המטלות ושיעורי הבית. גרף הצלחה שעולה עם הזמן הוא מתכון ברור לשמירה על יחסים טובים ונוחים עם הילד. אני לא יכול לתאר כיצד הייתי פועל אם התוצאות לא היו ניכרות לאחר תקופה מסוימת. אני מניח שהייתי נוקט אסטרטגיה שונה.

"יגעת ומצאת תאמין" הוא המשפט הראשון שאמרתי לאילן בפגישתנו הראשונה. מרגע שנאמר, עורר משפט זה מוטיבציה גם בי, כמדריך וכמורה. הצלחתו של אילן להתגבר על חוסר הביטחון שלו ועל חומר הלימוד נתנה לי הרגשת סיפוק עמוקה. העובדה כי במאמץ לא-רב מצדי נתתי תקווה ועזרתי לאילן להגיע למקום אחר מבחינה אישית ומקצועית, היא זו שנותנת לי את הכוח להמשיך ולהקדיש מזמני לעזרה לאחרים גם בעתיד.

לאחר קריאת הקטע, המורה ישאל:

- האם המתנדב חווה הצלחה בפעילותו ההתנדבותית?
- אילו פעולות נקט המורה על מנת להוביל את התלמיד להצלחה במקצוע?
- מהן התכונות של המתנדב והשיטות שבהן השתמש אשר היו הכרחיות להצלחתו של אילן?
- איזו תחושה הייתה למורה בתום פרק ההתנדבות שהוא תיאר?

המורה ישוחח עם התלמידים על כך שהמתנדב חווה הצלחה גדולה – הוא הביא את התלמיד המתקשה להישגים מרשימים, גם בתחום הלימודי וגם בתחום הרגשי. הוא עבד קשה לשם כך וגייס גורמים שונים: את התלמיד, את המורה שלו למתמטיקה, את אמו, ובעצם את כל מי שהיה קשור לעניין. המתנדב גילה תכונות של: **אחריות, אכפתיות, עקביות, יצירתיות, עקשנות, מעוף**. הוא הביע **אמון** רב ביכולותיו של תלמידו ולא ויתר לו או ריחם עליו. הוא הרבה בדברי חיזוק ועידוד, אשר נתנו לאילן כוח לעשות שינוי. המורה גם התברך ב**גמישות**, שבאה לידי ביטוי בכך שהוא זיהה את הצורך של התלמיד בסמכות יותר מאשר בחברות, והיה מוכן לנסות אסטרטגיות שונות על מנת להגיע להצלחה המקווה.

מובן שהתחושה של המתנדב במקרה זה הייתה נהדרת, וההצלחה של התלמיד נתנה לו סיפוק רב וכוח להמשיך ולעזור. אך בעניין זה, חשוב מאוד לשאול את התלמידים:

- האם ההצלחה נמדדת רק על-פי התוצאה?
- אם המאמץ היה זהה והתוצאה שונה, כלומר, התלמיד לא היה מתקדם בצורה כל כך מרשימה ולא היה משתף פעולה, האם היינו מכנים זאת הצלחה או חוסר הצלחה? מדוע? אילו מסקנות ניתן להסיק מכך?

המורה יוביל את התלמידים להבנה שגם אם המורה, למרות השקעתו ולמרות מאמציו הרבים, לא היה קוצר פרות מרשימים כאלה, עדיין היינו מכנים זאת הצלחה!

מהי הצלחה

הצלחה היא מסע של עשייה עקבית לעבר מטרה משמעותית שהוגדרה מראש. הצלחה נמצאת בדרך שאנחנו עוברים יום-יום, שעה-שעה. הצלחה נמצאת בטיפוס על ההר, ולא בפסגה. הצלחה היא הדבר שאתו הולכים, ולא המקום שאליו מגיעים. הצלחה היא השינוי שמתחולל בנו בדרך לכל מטרה שהצבנו לעצמנו. ההצלחה נמצאת במסע עצמו, ולא במטרה הסופית.

"לפום צערא אגרא" (אבות ה, כג) – לפי גודל המאמץ והצער, כך גודל השכר.

ביהדות, המאמץ – ולא השגת המטרה – הוא הקובע. זאת כיוון שהתוצאה הסופית ממילא תלויה בקב"ה ואינה נתונה בידינו. למשל, ניצחון במאבק מוסרי ייחשב הצלחה, גם אם אי-אפשר לכמת זאת במספרים. בעולם חומרני זה, אנו נוטים להתעלם מערכו של המאמץ כיוון שקשה לאמוד אותו.

המורה יראה לתלמידים ציור של שני אנשים רצים וישאל:

אלו שני אנשים המתחרים במרוץ למרחק של מאה מטרים. אחד מהם קובע שיא עולם חדש – 9.3 שניות. השני חוצה את קו הסיום לאחר 30 שניות. מי מהם הצליח?

המורה יאמר: במבט שטחי, קל לומר שהשיאן העולמי, כמובן! אלא שהמתחרה שרץ במשך 30 שניות חלה בפוליו בילדותו. עד גיל 14 הוא לא היה יכול ללכת כלל. הוא הקדיש שנים רבות לתרגול מכאיב ומאומץ, עד שהצליח ללכת, שלא לדבר על לרוץ מרחק זה.

לעולם איננו יכולים למדוד את ערכו של אדם בהתבסס על הצלחתו החיצונית כיוון שלעולם איננו יכולים לדעת מהן הנסיבות שעמן היה עליו להתמודד. אנו נולדים לתוך נסיבות מסוימות, כפי שקבע הקב"ה. יש לנו שליטה רק על מידת המאמץ שאנו משקיעים ועל דרך ההתמודדות שלנו עם הנסיבות, והם שיקבעו אם הצלחנו או לא. כאמור, המקום שבו אנו נמצאים בסולם חשוב פחות ממספר השלבים שטיפסנו.

לא משנה כמה אנו מצליחים להשיג, הערכתנו העצמית נובעת מהידיעה שאנו עושים מאמץ לצמוח ולהתפתח. אם אנו עושים כמיטב יכולתנו, אז אנו יכולים לחיות בתחושה עמוקה ומתמדת של סיפוק.

למעשה, זהו המדד להצלחה גם בתכנית למעורבות חברתית. תלמיד שמשקיע ושעושה את המרב הצליח, ואין זה משנה מהי התוצאה. המאמץ, השקידה והיזע – הם המרגילים אותנו לנתינה, הם המזכים אותנו במצוות החסד, הם הבונים את העולם כולו, ולכן הם ההצלחה בהתגלמותה.

כיצד נמדוד הצלחה

הצלחה יכולה להיות: קשיש שחיך לראשונה, ציון טוב שילד קיבל, משימה שהושלמה ועוד. ההצלחות ה"קטנות" משמחות לא פחות מהצלחות גדולות שזוכות להוקרה. חשוב לעודד את התלמידים לא לזלזל בהצלחות קטנות ולא לפחד מהישגים עצומים.

לא תמיד יש הכרה סביבתית בפעילות למעורבות חברתית, מה שחשוב זה ההרגשה הפנימית, היכולת של התלמיד להכיר בכך שחוויה של הישג וסיפוק עצמי.

סיוע לאדם אחר מקנה תחושת אושר שאין דומה לה.

סיום השיעור

המורה יחלק לתלמידים דפי רקע. המשימה:

על כל תלמיד לכתוב על הדף שלו משפט המביע את מהות ההצלחה. למשל:

ההצלחה היא הטיפוס, ולא הכיבוש.

אפשר לבקש לכתוב את האמרות בצורה מעוצבת ומודגשת, כמו כרזה, ואחר כך לתלותן על קיר הכיתה.

שיעור 8 – ערב הורים כיתתי להכרת התכנית

מטרות

- א. להכיר להורים את התכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית" ואת יעדיה.
- ב. לברר את עמדות ההורים כלפי התכנית ולבחון את תרומתם האפשרית לתכנית.
- ג. לברר את ציפיות ההורים מהתכנית ואת חששותיהם.

אוכלוסיית היעד: הורי תלמידי הכיתה במפגש עם מחנכת הכיתה.

מהלך הפעילות

שלב א' – היכרות

ההורים יציגו את עצמם ויאמרו את דעתם בקשר להתנסויות של התלמידים במעורבות חברתית. הם יכולים לספר חוויות אישיות הקשורות להענקה לזולת ולשתף את כולם בהגיגיהם בעניין.

שלב ב' – הצגת התכנית ומטרותיה

המורה יציג את מטרות התכנית, את מסגרות הפעילות, את תחומי הפעילות, את תכנית ההדרכה ואת דרכי ההערכה.

שלב ג' – דיון בנושא

שאלות לדיון

- מהן הציפיות שלכם מהתכנית?
- מהם החששות שלכם?
- מה אפשר לעשות כדי לצמצם את החששות?
- כיצד תוכלו לסייע לילדיכם במהלך ההתנסות המעשית?
- לסיכום המפגש, אפשר להדגיש נקודות אלו:
 - התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית עשויה להיות מנוף לצמיחה של התלמידים, אגב הטמעת הערכים החשובים של חסד ושל עזרה לזולת.
 - מקומם של ההורים בתכנית: עידוד, תמיכה, חיזוק המוטיבציה, שיח עם ילדיהם במהלך הפעילות ובעיקר בעתות משבר, ליווי ילדיהם בזמן הפעילות ועוד.
 - מומלץ להציע להורים לבקר במקום ההתנסות ולצפות בילדיהם בעת הפעילות.

ים של חסד

איש עסקים אחד יצא לחופשה. הוא התהלך לו להנאתו על חוף ים מבודד. כל החוף היה מלא בכוכבי ים קטנים שנשטפו מן הים בשעת הגאות. עכשיו, בשפל, כאשר הים נסוג, נשארו כוכבי הים על החול החם. רובם כנראה יתייבשו וימותו עד שעת הגאות הבאה. לפתע ראה האיש ילד קטן מרים כוכבי ים, בזה אחר זה, ומחזיר אותם לים. איש העסקים חשב ללמד את הילד שיעור קטן בהלכות החיים. הוא קרא לו ואמר: "בוא רגע ילדון! צפיתי בך ובמה שאתה עושה. יש לך לב טוב וכוונה טובה, אבל האם שמת לב כמה ארוך החוף הזה? האם אתה מתאר לעצמך כמה אלפי כוכבי ים גוססים ברגע זה על החול לאורך קילומטרים רבים מכאן? מה בדיוק אתה חושב, שתציל את כולם? האם אתה מאמין שמה שאתה עושה כאן כרגע חשוב בכלל למישהו?" חשב הילד לרגע, הרים כוכב ים נוסף, העיף אותו למים ואמר: "אתה רואה, לכוכב הים הזה – חשוב הדבר מאוד".

